

Uctívání svatého Kříže

14. září a 3. neděle velkopostní

**Hymny ze svátkové mineje a z triodu postního
Obřad vynášení a pozdvihování uctívaného Kříže**

*Obsahuje službu pro večerní a liturgii ke svátku
Povýšení svatého Kříže a k 3. neděli Velkého půstu
Připojen je náhled postupu a tradice
obřadu pozdvihování Kříže*

Ke slávě svatě jednobytné, oživující a nerozdílné Trojice, Otce i Syna i Svatého Ducha

Překlad z církevní slovanštiny

Obsah

Postup večerní bohoslužby
a svatě liturgie na svátek Povýšení
uctívaného Kříže (14. září)

3. str.

Postup večerní bohoslužby
a svatě liturgie na třetí velkopostní
neděli, jež se nazývá
„Neděli uctívání svatého Kříže“

20. str.

Obřad vynášení uctívaného Kříže

25. str.

Obřad pozdvihování Kříže

26 str.

Uctívání Kříže

28. str.

Stichiry k uctívání Kříže

28. str.

Poznámka na okraj pozdvihování
Kříže

31. str.

Povýšení uctívaného a oživujícího Kříže

14. září

V tento den se v městě Konstantinově, jakož i všude jinde, nezpívá služba k Zlatouštovi (jenž tohoto dne zesnul), a to právě kvůli pozdvihování uctívaného Kříže, svátku Páně, a překládá se na 13. listopad.

Pojďte, pokloňme se Králi, našemu Bohu...
Dobrořeč, duše má Hospodinu... (*Žalm 103. / 104.*)
Velká ektenie

V sobotu večer se zpívá Blažený muž a celá kathisma
V neděli večer se zpívá Blažený muž, 1. antifona
V jiný den se Blažený muž nezpívá
Malá ektenie (v sobotu a neděli večer)

Stichiry na »Hospodine, k tobě volám«. — Na 8

(*Hlas 6.*)

Na 8: **Z** hlubin volám k tobě, Hospodine, Hospodine, vyslyš volání mé.

Pozdvihujeme svatý Kříž, jenž káže všemu tvorstvu, aby opěvovalo nejčistší utrpení *Krista*, jenž byl na něm povýšen. Neboť zahubil na něm toho, který hubil nás, mrtvé oživil, dal jim krásu a učinil hodnými života na nebesích jako milosrdný z přemíry své dobroty. Proto se radujeme a vyvyšujeme jméno jeho a krajní soucit jeho velebíme.

Na 3: Neboť u Hospodina je milost a hojné je u něho vysvobození; on vysvobodí Israele ze všech jeho nepravostí.

Opakuje se předchozí stichira.

Na 2: **Chvalte** Hospodina všichni národové, vychvalujte ho všichni lidé!

Nejuctívanější Kříži, dnes pozdvihovaný, jehož s veselím obklopují řády andělské! Ty pozdvihuješ božským pokynem všechny, kteří byli z ráje vyhnáni pro krádež zakázaného pokrmu a tím smrti propadli. Proto tě my věřící s vírou líbáme srdcem i ústy, čerpajíce posvěcení, a voláme: „Vyvyšujte Krista, nejdobrotivějšího Boha a klaňte se božskému podnoží jeho!“

Na 1: Neboť upevnila se jeho milost nad námi a pravda Hospodinova zůstává na věky.

Opakuje se předchozí stichira.

»Sláva...« »I nyní...« (Hlas 2.)

Následuje zpěv zde dole uvedeného bohorodičnu.

1.	pokloňme se blahoslove-	né - mu	dře - vu	Kří - že,
2.	Neboť ten, který	skr - ze	dře - vo	stro - mu
3.	byl sám	dře - vem	Kří - že	o - kla - mán.
4.	kdo tyranii vládl nad	krá - lov - ským	stvo - ře - ním.	
5.	a kletba spravedli-	vé - ho	od - sou - ze - ní	
6.	když Spravedlivý odsouzen byl	sou - dem	ne - spra - ve - dli - vým.	
7.	a utrpení	nás	od - sou - ze - ných	
8.	Kriste Králi, sláva prozřetelnému	tvé - mu	ú - mys - lu	s ná - mi.
9.	jako	bla - hý	a	li - du - mil.

Malý vchod
Světlo tiché...
Prokimen dne v týdnu

Případne-li tento svátek na sobotu, tedy se v pátek večer vynechává prokimen soboty a zpívá se následující velký prokimen hlas 7.:

Náš Bůh je na nebesích i na zemi, I vše, co chce, to učiní.
Chvalte, služebníci Hospodinovi, chvalte jméno Hospodinovo!

Náš Bůh je na nebesích i na ze-mi, vše, co chce, to u - či - ní.

Případne-li tento svátek na neděli, pak se zpívá prokimen nedělní (tj. pro sobotu večer): Hospodin kraluje...

Paremije

Z knihy Východu čtení.

Když Mojžíš odvedl syny Israele od Rudého moře, vyšli na poušť Sur. Tři dny šli pouští, aniž našli vodu k pití. Když potom přišli do Mary, nemohli vodu z Mary pít, neboť byla hořká. Proto bylo nazváno to místo jménem Mara, Hořkost. Tehdy lid reptal proti Mojžíšovi. „Co máme pít?“ říkali. Mojžíš tedy volal k Hospodinu a Hospodin mu ukázal dřevko. Když jej vpustil do vody, voda se stala sladkou. Tam dal Hospodin lidu ustanovení a pravidla. A tam jej zkoušel a pravil: „Budeš-li opravdu naslouchat hlasu Hospodina, Boha svého, a činit, co se mu líbí, budeš-li pozorný k jeho přikázáním a zachovávat všechna jeho ustanovení, pak na tebe nedopustím žádnou bolest, kterou jsem dopustil na Egypt – neboť já jsem Hospodin, který tě uzdravuje.“ A přišli do Elimu, kde bylo dvanáct vodních pramenů a sedmdesát palmových stromů; tam se utábořili při vodách. Když vytáhli z Elimu, (v patnáctý den druhého měsíce po jejich odchodu z Egypta) přišla celá izraelská obec na poušť Sin rozkládající se mezi Elimem a Sinají. (15,22— 16,1)

Z knihy Přísloví čtení.

Synu, neodmítej trest Hospodinův, ani neklesej, jsi-li kárán, neboť skoho miluje Hospodin, toho trestá. Bije každého syna, jehož přijímá. Blahoslavený člověk, jenž našel moudrost, a smrtelník, jenž ví, co je rozum. Neboť kupovat ji lepší jest, nežli získat poklady zlata a stříbra. Je přece vzácnější nežli drahé kamení a žádné zlo se jí nemůže postavit. Je pochopitelná všem, kdo ji milují. Vše, co bývá lidmi ceněno, je jí nedůstojné. Dlouhověkost a mnohá léta života jsou v její pravici; v její levici je bohatství a sláva. Z jejích úst vychází spravedlnost, na jazyku nosí zákon i milost. Chodí po cestách dobroty a všechny její stezky vedou k pokoji. Je stromem života všem, kdo se jí přidržují, a je pevnou oporou těm, kdo ji ctí jako *dar od* Hospodina. (3,11—18)

Z Izaiášova proroctví čtení.

Tak praví Hospodin: Tvé brány, Jeruzaléme, budou otevřené stále dnem i nocí a nebudou se zavírat, aby k tobě přišlo bohatství pohanů a přivedeni byli jejich králové. Neboť národy a králové, kteří by ti nesloužili, zahynou. Takové národy budou ohavnostmi svými zničeny. Přejde k tobě sláva Libanonu – cypřiš, jedle a cedr, aby proslavila svaté místo mé; oslavím *tak* místo nohou svých. A dostaví se k tobě s bázní i synové těch, kdož tebou pohrdali a utlačovali tě, a budou se klanět šlépějím nohou tvých všichni, jež trápili tebe, a budeš nazváno městem Hospodinovým, Sion svatého Israelova. Za to, že jsi bylo opuštěno, nenáviděno a nebylo, kdo by ti pomohl, postavím tě do věčné radosti, do veselí na všechna pokolení. Budeš sát mléko národů a pojídat bohatství králů a poznáš, že já jsem Hospodin, který tě spasil, Bůh Israelův, který tě vysvobodil. (60,11—16)

Litijní stichiry

(Hlas 1.) Od Andreje Jerusalemského

Dnes vskutku došla naplnění svatě hlásaná slova Davidova, neboť hle, zjevně se klaníme podnoží tvých nejčistších nohou a v naději, že zastínění budeme křídly tvými, Nejslitovnější Pane, voláme k tobě: „Nechť zračí se na nás světlo tváře tvé a povznesena je korouhev pra-

voslavného lidu tvého pozdvihováním uctívaného Kříže tvého, Kriste, mnohomilostivý!“

Dřevo stromu života věčného na místě popravném zasazené, na němž ve středu země dokonal spásu předvěčný Král, je pozdvihováno dnes k posvěcení *všech* světových stran a dům Vzkříšení se obnovuje. Radují se andělé na nebi, veselí se lidé na zemi a hlasitě volají s Davidem: „Vyvyšujte Hospodina, Boha našeho a klaňte se podnoží nohou jeho, neboť svaté jest a skýtá světu milost velikou!“

Patriarcha Jákob předobrazil Kříž tvůj, Kriste, když uděloval synům požehnání a překřížil *při tom* ruce vkládané na hlavy jejich. Tento Kříž dnes povyšujete, Spasiteli, voláme: „Dopřej vítězství Krista milujícímu králi, jako udělil jsi přemožení nepřátel Konstantinu!“

(Hlas 2.) Od Theofana Popsaného, episkopa nicejského

Kříž Životodárce, božský poklad ukrytý v zemi, zjevil se na nebi zbožnému císaři *Konstantinovi* a jako rozumu pochopitelné písmo ukazuje se mu tím znamením vítězství nad nepřáteli. Císař pak radostně nechal s vírou a láskou Kristův Kříž posvátně pozdvihnout do výše, aby jej všichni uzřeli. Horlivostí jeho byl totiž Kříž vynesena z lůna země k osvobození světa a ke spáse duší našich.

Od Kypriana Studity

Překřížené ruce patriarchy Jákoba při žehnání dětí předobrazily mocné znamení Kříže tvého. Třímajíce Kříž jako ochránce nepřekonatelného, mocně odháníme pluky démonů, pýchu Beliála tím kořící, přemáháme všehubící sílu nenávistného Amaleka. Kříž, jenž nyní se zbožnými myšlenkami pozdvihujeme, přinášíme tvé dobrotě pro očistění hříchů a mnohohlasně voláme: „Pane, kterýs přijal tělo z Panny, smiluj se a slituj, Blahý, nad stvořením, jež jsi rukama svýma moudře učinil!“

Od Lva VI. Moudrého, vladaře

Ty jsi moje mocná záštita, ze tří částí složený Kříži Kristův! Posvět mě svou mocí, abych tě s vírou a láskou uctíval a oslavoval!

(Hlas 4.)

Tleskejme dnes při písniích nad slavností s veselou tváří a jazykem zvučně zvolme: „Kriste, kvůli nám ses nechal soudit, poplivat a bít, v šarlat ses oděť a vystoupil až na Kříž. Slunce a měsíc to spatřivše, zahalily své světlo, země se strachem otřásla a chrámová opona se ve dví roztrhla.“ Nyní učin i pro nás čestný Kříž svůj opatrovníkem, ochráncem a zapuditelem démonů, abychom všichni, líbajíce jej, volali k němu: „Zachraň nás, Kříži, mocí svou! Osvět nás světlem svým! Posilni nás, vzácný Kříži, při svém pozdvihování, neboť jsi nám byl darován jako světlo a záchrana duší našich!“

Od Anatolia

Hvězdami jasně zářící obraz *tvůj*, Kříži, předobrazil vítězné zdolání *nepřátel* zbožnému velikému císaři. Když tě pak jeho matka Helena nalezla, přičinila se, aby tě svět spatřil. Tebe dnes pozdvihující, zástupy věřících volají: „Osvět nás světlem svým, Kříži životonosný! Posvět nás silou svou, Kříži nejtěnější, a upevni nás pozdvihováním svým, Kříži *svatý*, povznášený proti dorážení nepřátel!“

»Sláva...« »I nyní...« Hlas tůž. *Od Anatolia*

Mojžíš předobrazil působení posvátného Kříže, Kriste, porazil protivníka Amaleka na Sinajské poušti. Když totiž rozpráhl ruce, učiniv tím podobu Kříže, *jeho* lid dostal sílu. Nyní se však na nás naplnil průběh této události. Dnes je Kříž pozdvihován a démoni prchají. Dnes je všechno tvorstvo ze zhouby vysvobozeno, neboť díky Kříži nám vysvitly *blahodatiné* dary. Proto se všichni radujeme, padáme před tebou a rceme: „Veliká jsou díla tvá, Pane, sláva tobě!“

Litijní ektenie

Stichiry na stichovně

(Hlas 5.)

Buď pozdraven, životonosný Kříži, nepřekonatelné vítězství zbožnosti, bráno ráje, oporo věřících, hradbo církve! Tebou byla zhoubu potřena a kletba zahlazena, panství smrti smeteno a my povzneseni od země k nebesům! Nepřemožitelná zbrani bojovníků proti démonům, slávo mučedníků, vpravdě okraso ctihodných *mnichů*, přístave spásy, jenž skýtá světu milost velikou!

Vyvyšujte Hospodina, Boha našeho a klaňte se podnoží nohou jeho, neboť svaté jest! (Ž 98,5)

Buď pozdraven, nejuctívanější Kříži Páně, jímž bylo lidstvo zbaveno *dávné* kletby! Ty jsi vskutku znamením radosti, které při svém pozdvihování sráží nepřátele, náš pomocníku, vládo králů, sílo spravedlivých, krásu kněží; kdykoli jsi znázorňován, hrozivé *útočníky* zaháníš. Ó, žezlo moci, jímž jsme *vedeni* na pastvu *zelenou*, zbrani pokoje, tebe s bázní obklopují andělé, božská slávo Krista, jenž prokazuje světu milost velikou!

Bůh však byl králem naším už před věky, spásu vykonal ve středu země. (Ž 73,12)

Buď pozdraven, drahocenný Kříži, vůdce slepých, lékaři chorých, vzkříšení všech zemřelých, který jsi pozvedl nás, do záhuby padlé! Uctíváný Kříži, jímž byla rozdrcena záhuba a rozkvetla nehynoucnost, my *smrtelní* pozemšťané jsme jím byli zbožštěni a ďábel už navždy sražen! Hledíce dnes na tebe, jak jsi pozdvihován rukama archijereje, vyvyšujeme Toho, jenž byl na tobě povznesen, a tobě se klanějíce, čerpáme v hojnosti milost velikou!

»Sláva...« »I nyní...« (Hlas 8.) Od Jana Monacha (Jana Damašského)

Tomu, co Mojžíš kdysi svým tělem předobrazil a srazil tím Amaleka a zvítězil, a čemu David pěvec velel se klaněti, nazýváje to podnožím tvým, drahocennému Kříži tvému, Kriste Bože, my hříšní se dnes klaníme. Nehodnými ústy opěvujme tebe, jenž dal ses na něj dobrovolně přibít, a prosíme: „Pane, učiň nás spolu s lotrem *po pravici* hodnými svého království!“

Nyní propouštíš...

Tropar po Otčenáši (hlas 1.) *Při požehnání chlebů*

Spasíš, Pane, lid svůj a požehnej dědictví svému! Vítězství daruj nad nepřáteli křesťanům pravoslavným a ochraňuj věrné své Křížem svým. (Třikrát)

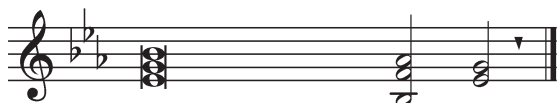
Požehnání pěti chlebů
Závěrečné propuštění
Mnoholetí

Tropar Kříží (hlas 1.) Při požehnání chlebů (tříkrát) a při liturgii

Buď na obvyklý český nápěv:

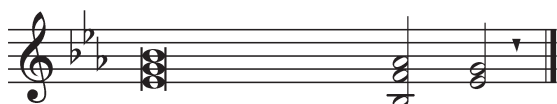
Spa-siž, Pa - ne, lid - svůj

a požehnej dědictví své - mu!

Ví - tězství daruj nad ne - přá - te - li

křesťanům pravo- slav - ným

a ochraňuj věrné své Kří - žem svým!

Z jitřní

Kondak Kříží (hlas 4.) (Zpívá se na liturgii)

Jenž povznesl ses, Kriste, Bože, na Kříží dobrovolně, obdaruj slitováním svým nový lid svůj nazývající se jménem tvým. Mocí svou zvíťezit nad nepřáteli mu dej, radost pravoslavným křesťanům daruj,

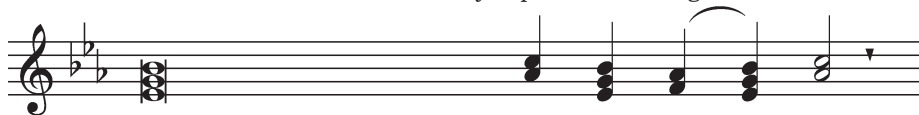
Nebo tropar Kříži na starobylý byzantský nápěv:

Spa - siž, Pa - ne lid svůj
 a po - žeh - nej dě - dic - tví své - mu.
 Ví - těz - ství da - ruj nad ne - přá - te - li
 křes - ta - nům pra - vo - slav - ným. A o - chra - ňuj
 věr - né své Kří - - žem svým.

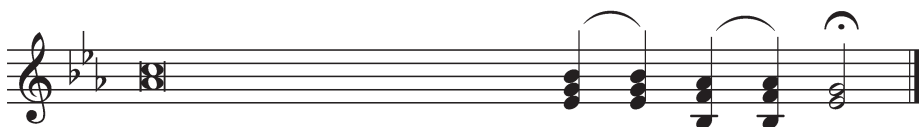
kteří třímají jako pomoc od tebe zbraň pokoje, znamení nepřemožitelného vítězství.

Před liturgií se koná vynášení (pozdvihování) a uctívání Kříže (str. 25)

Kondak Kříží (hlas 4. – stichirový) (zpívá se na liturgii)

1. Jenž povznesl ses,	Kris - te, Bo - že,
2. obdaruj slitováním svým	no - vý lid_____ svůj
3. Mocí svou zvítězit nad ne-	přá - te - li mu dej,
4. kteří třímají jako	po - moc od te - be

1. na Kříží	do - bro - vol - ně,
2. nazývající se	jmé - nem_____ tvým.
3. radost pravoslavným křesťa-	nům_____ da - ruj,
4. zbraň pokoje, znamení nepřemožitel-	né - ho ví - těz - ství.

Na liturgii

Antifona 1. (Hlas 2.)

Bože, Bože můj, slyš mne, proč jsi mne opustil? (Ž 21,2)

Na přímluvy Bohorodice, Spasiteli, spasiž nás!

Vzdalují mne od spásy jména hříčů mých. (Ž 21,2)

Na přímluvy Bohorodice, Spasiteli, spasiž nás!

Bože můj, dnem i nocí k tobě volám, a neodpovídáš, – tím však nejsem zmaten. (Ž 21,3)

Na přímluvy Bohorodice, Spasiteli, spasiž nás!

Ty přece ve svatosti přebýváš – chválí tě Izrael! (Ž 21,4)

Na přímluvy Bohorodice, Spasiteli, spasiž nás!

»Sláva...« »I nyní...«

Na přímluvy Bohorodice, Spasiteli, spasiž nás!

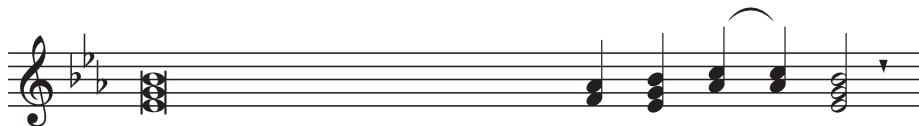
Antifona 1.

1. Bože, Bo-	že můj, slyš	mne,
2. Na přímluvy	Bo - ho - ro - di - ce,	
3. Vzdalu-	jí mne od spá - sy	
4. Na přímluvy	Bo - ho - ro - di - ce,	
5. Bože můj, dnem i nocí k	to - bě vo - lám,	
6. Na přímluvy	Bo - ho - ro - di - ce,	
7. Ty přece ve sva-	tos - ti pře - bý - váš,	
8. Na přímluvy	Bo - ho - ro - di - ce,	
9. Sláva Otci i Synu i Sva-	té - mu Du - chu,	

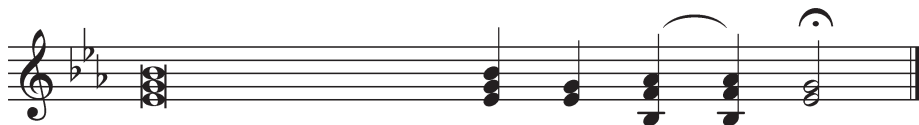
A nakonec ještě jednou zazpívat verš: „Na přímluvy Bohorodice...“

Antifona 2.

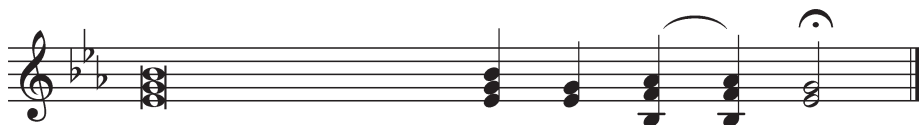

1. Což	jsi nás, Bo - že,	
2. Synu Boží, tělem	u - kři - žo - va - ný,	
3. Vzpomeň si na společenstvo	li - du své - ho,	
4. Synu Boží, tělem	u - kři - žo - va - ný,	
5. Lid tvůj je touto	ho - rou Si - ón,	
6. Synu Boží, tělem	u - kři - žo - va - ný,	
7. Bůh však, jsoucí Králem naším přede	vše - mi vě - ky,	
8. Synu Boží, tělem	u - kři - žo - va - ný,	
9. Sláva Otci i Synu i Sva-	té - mu Du - chu,	

A hned poté: „Jednorozený Synu...“ (jako v neděli)

1. proč	jsi	mne	o - pus - til?
2. Spasi-	te - li,	spa - siž	nás!
3. jmé-	- na	hří - chů	mých.
4. Spasi-	te - li,	spa - siž	nás!
5. a neodpovídáš, – tím však	ne - jsem	zma -	ten.
6. Spasi-	te - li,	spa - siž	nás!
7. chvá-	lí tě	Iz - ra -	el!
8. Spasi-	te - li,	spa - siž	nás!
9. i nyní i vždycky, až na věky	vě - kův.	A -	men.

1. na-	- vždy	za - vrh -	nul?
2. spasiž nás, zpívající tobě:	Al - le - lu -	ja!	
3. jež od dávna zís-	kal jsi	so -	bě.
4. spasiž nás, zpívající tobě:	Al - le - lu -	ja!	
5. na	níž ses	u - síd -	lil.
6. spasiž nás, zpívající tobě:	Al - le - lu -	ja!	
7. spásu uchystal ve	stře - du	ze -	mě.
8. spasiž nás, zpívající tobě:	Al - le - lu -	ja!	
9. i nyní i vždycky, až na věky	vě - kův.	A -	men.

Antifona 2. (Hlas 2.)

Což jsi nás, Bože, navždy zavrhnul? (Ž 73,1)

Synu Boží, tělem ukřižovaný, spasiž nás, zpívající tobě: Alleluja!

Vzpomeň si na společenstvo *lidu* svého, jež od dávna získal jsi sobě. (Ž 73,2)

Synu Boží, tělem ukřižovaný, spasiž nás, zpívající tobě: Alleluja!

Lid tvůj je touto horou Sión, na níž ses usídlil. (Ž 73,2)

Synu Boží, tělem ukřižovaný, spasiž nás, zpívající tobě: Alleluja!

Bůh však, *jsoucí* Králem naším přede všemi věky, spásu uchystal ve středu země. (Ž 73,12)

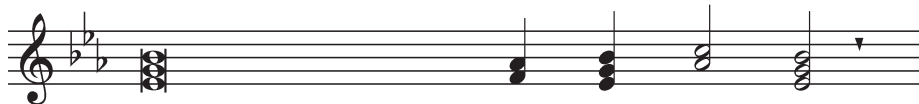
Synu Boží, tělem ukřižovaný, spasiž nás, zpívající tobě: Alleluja!

»Sláva...« I nyní...« Jednorozený Synu...

Antifona 3.

Po každém verši třetí antifony se zpívá celý tropar Kříži:

„*Spasiž, Pane, lid svůj a požehnej...*“

1. Hospo-	din	kra - lu - je,
2. Hospodin kraluje, třeste	se,	po - ha - né!
3. Veliký je Hospodin	na	Si - ó - nu,
4. Klaňte se	Hos - po - di - nu	

Vchod

Verš ke vchodu: Vyvyšujte Hospodina, Boha našeho, a klaňte se podnoží nohou jeho, neboť svatě jest! (Ž 98,5)

Při vchodu tropary: „Pojďte, pokloňme se...“ se nezpívá; ihned následuje: tropar Kříži (hlas 1.): Spasiž, Pane, lid svůj a požehnej... (Str. 11) »Sláva... I nyní...« Kondak Kříži (hlas 4.): Jenž povznesl ses, Kriste, Bože, na Kříži dobrovolně... (Str. 13)

Antifona 3. (Hlas 1.)

Hospodin kraluje, ať se chvějí národy! (Ž 98,1)

Tropar Kříži: Spasiž, Pane, lid svůj a požehnej...

Hospodin kraluje, třeste se, pohané! Trůnící na cherubínech chopil se vlády, ať se země otrásá! (Ž 98,1)

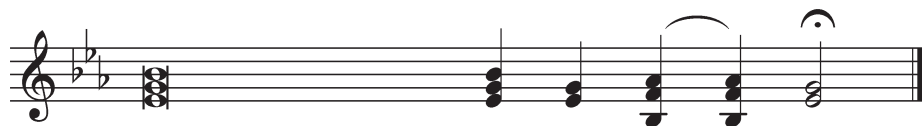
Tropar Kříži: Spasiž, Pane, lid svůj a požehnej...

Veliký je Hospodin na Siónu, vyvýšený nad všemi lidmi. (Ž 98,2)

Tropar Kříži: Spasiž, Pane, lid svůj a požehnej...

Klaňte se Hospodinu v domě jeho svatém. (Ž 95,9)

Tropar Kříži: Spasiž, Pane, lid svůj a požehnej...

1.	ať se	chvě - jí	ná - ro - dy!
2.	Trůnící na cherubínech		
	chopil se vlády, ať se	ze - mě	o - třá - sá!
3.	vyvýšený nad	vše - mi	lid - mi.
4.	v domě	je - ho	sva - tém.

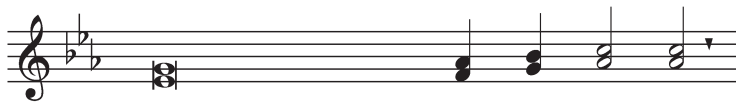
Místo trojsvaté písně: Kříži tvému klaníme se, ó Pane, a svaté Vzkříšení tvé slavíme. (Třikrát)

Prokimen:

Vyvyšujte Hospodina, Boha našeho, a klaňte se podnoží nohou jeho, **I** neboť svaté jest!

Verš: Hospodin kraluje; ať třesou pohané! (Ž 98,5 a 1)

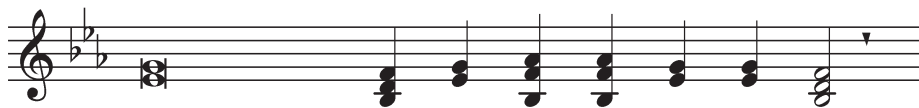
Místo trojsvaté písně

- 1.-3. Kříží tvému klaníme se, ó Pa - ne,
 4. Sláva Otci i Synu i Sva- té - mu Du - chu,
 5.
 6. Kříží tvému klaníme se, ó Pa - ne,

Prokimen:

Vyvyšujte Hospodina, Boha našeho, a klaňte se podnoží nohou jeho, I
 neboť svaté jest!

Vyvyšujte Hospo- di - na, Bo - ha na - še - ho,

Apoštol: 1 Kor 1,18—24

Alleluja (hlas 1.)

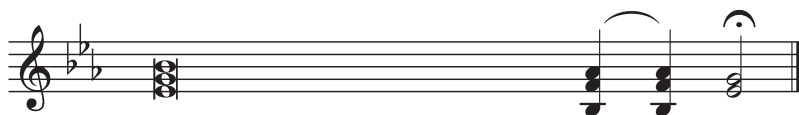
Vers 1.: Rozpomeň se na obec *lidu* svého, již od dávna získal jsi sobě.

(Ž 73,2)

Místo »Jest vpravdě důstojno« (dle hlasu 1.)

1. Velebiž, du - še mo - je,
 2. Bohorodice, ty jsi ta - jem - ný ráj,
 3. jímž zasazen byl na ze - mi
 4. Pročež nyní, při podzvihová - ní je - ho

- 1.-3. a svaté Vzkříšení tvé sla - ví - me.
 4. i nyní i vždycky, až na věky věkův. A - men.
 5. A svaté Vzkříšení tvé sla - ví - me.
 6. a svaté Vzkříšení tvé sla - ví - me.

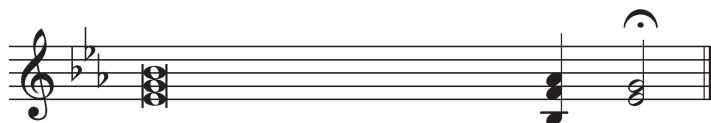
Verš: Hospodin kraluje; ať třesou pohané!

a klaňte se podnoží je - ho, ne - boť sva - té jest.

Verš 2.: Bůh však, *jsoucí* Králem naším přede všemi věky, spásu uchystal ve středu země. (Ž 73,12)

Evangelium: Mat 27,1—2; Jan 19,6 (od pol.) —11 (do pol.), 13—20, 25—28 (do pol.), 30 (od pol.) —35 (do pol.)

1. nejposvátnější Kříž Pá - ně.
 2. který bez doteku dal vyrůstí Kris - tu,
 3. životonosný strom Kří - že.
 4. klaníce se mu, tebe vele- bí - me.

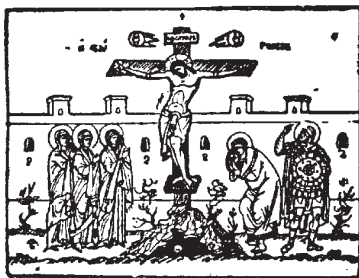
Místo »Jest vpravdě důstojno«:

◀ Velebiž, duše moje, nejposvátnější Kříž Páně. A Irmos (hlas 8.): Bohorodi-
ce, ty jsi tajemný ráj... (*Zpívá se do opuštění svátku*)

Ke svatému přijímání:

Zrači se na nás světlo tváře tvé, Hospodine. Alleluja. (Tříkrát) (Ž 4,7)
(*Viz též zpěv v notári svátkové mineje pro září str. 32*)

Při stolování bývá k potěše bratří olej i víno a další pokrmy ovocné. Avšak žád-
ného sýru, vejce a ryby se neodvažujeme ani dotknouti.

Třetí neděle Velkého půstu

Některé hymny k velkopostní křížové neděli

Z triodu

V předvečer na velké večerní

Stichiry na »Hospodine, k tobě volám« na 10

3 stichiry nedělní z osmihlasníku, 3 Anatoliovy a pak následující
4 stichiry uctívanému Kříži

Hlas 5.

Skvěj se, Kříži Páně, zasviť jako světlo zábleskem blahodati tvé do
srdcí těch, kdo tě uctívají a s Bohem inspirovanou láskou berou do ru-

kou. Ó, světem vytoužený Kříži, který zahlazuješ všechny slzavé nářky a ze smrtelných úkladů vysvobozuješ nás, kteří tak vstupujeme do neustávajícího veselí! Ukaž velkolepost své krásy, Kříži, odměnu za *postní* zdrženlivost uděl služebníkům svým, prosícím s vírou o tvou mnohačetnou ochranu a milost velikou.

Buď pozdraven, životonosný Kříži, krásný ráji Církve, strome nehynoucnosti, na němž se nám urodilo sladké ovoce věčné slávy. Ty zaháníš vojska démonů a jsi radostí řádů andělských; tebe oslavují shromáždění věřících. Jsi zbrani nepřemožitelnou, oporou nezničitelnou, blahověrných *králů* vítězstvím, chloubou kněží. Dejž nám dospět až k týdnu strastí Kristových a *paschálního* Vzkříšení (a uděl nám milost velikou).

Buď pozdraven, životonosný Kříži, nepřekonatelné znamení vítězství zbožnosti, bráno ráje, oporo věřících, hradbo církve! Tebou byla zhouba potřena a kletba zahlazena, panství smrti smeteno a my povzneseni od země k nebesům. Nepřemožitelná zbrani bojovníků proti démonům, slávo mučedníků, vpravdě okraso ctihodných *mnichů*, přistave spásy, jenž skýtá světu milost velikou.

Pojď, prvostvořená dvojice, *Adame a Evo*, kteří jste odpadli od sboru nebešťanů, když jste kdysi kvůli závisti vražedníka okusili hořké slasti ze stromu *poznání*. Hle, vpravdě nejposvátnější dřevo Kříže přišlo za vámi, k němu se utecte, s radostí je obejměte a zvolajte k němu u víře: „Nás, kteří jsme *tenkrát na počátku* slavně obdrželi Eden, prvotní ráj, ty *nyní* povoláváš *zpět*, Kříži přечеťný, dřevo, od něhož se nám navrací božská blaženost, sade nebeský, z něhož okoušejíce plody, získáváme nehynoucnost a milost velikou.“

»Sláva...« (3. hlas)

Kriste, Bože náš, jenž jsi ukřížování pro nás dobrovolně přijal, abys celý rod lidský vzkřísil. Z lidumilnosti své rozhodl ses podepsat nám odpuštění *hříchů*, drže při tom Kříž v zakrvácených prstech svých jako třtinu namočenou do rudého inkoustu, kterou jsi psal jako královským purpurem. Nepřehlédni nás, do neštěstí znovu upadlé, když jsme se opět vzdálili od tebe. Slituj se však nad lidem svým, který je

v bídě. Povstaň, jediný mnohotrpělivý, a jako nejmocnější poraz ty, kteří na nás útočí.

»**I nyní...**« (*Dogmatik z oktoichu; viz v oktoichu 1. bohorodičen hlasu*)

Vchod. Světlo tiché.

Prokimen: Hospodin kraluje...

Ektenie vroucí atd. jako obvykle večer před nedělí

Na litiji

Stichira chrámu a pak:

»**Sláva... I nyní...**« (Hlas 5.)

Když vidělo stvoření tebe, Stvořiteli a Učiniteli všech, na kříži visícího a nahého, změnilo se strachem a zalkalo: „Světlo slunce pohasíná, země sebou zmitá, skály pukají a okrasa chrámu je rozervána. Mrtví z hrobů vstávají, mocnosti andělské se zhrozily, volajíce: Ó, zázrak! Soudce je souzen a hodlá trpět pro záchranu světa a jeho obnovení.“

Na stichovně

Stichiry z oktoichu

»**Sláva... I nyní...**« (Hlas 4.)

Mírnému Davidu jsi napomohl přemoci cizozemce, i věrnému lidu svému *nyní* pomáhej k vítězství a zbraní Kříže ať sražení jsou nepřátelé naši. Ukaž na nás, Milosrdný, dávné své milosti, ať už *protivníci* zcela pochopí, že ty jsi Bůh. V tebe doufajíce, zvítězíme; na neustávající přímluvy přečisté Matky tvé, kež darována je nám milost veliká.

Při troparech po Otčenáši zazpívat také tropar Kříži:

»**Spasiž, Pane, lid svůj...**« (*viz výše večerní na svátek Povýšení; str. 11*)

Je-li bdění a následuje-li hned jitřní, pak: „Raduj se, Bohorodice Panno...“ (2×) a tropar Kříži (1×)

Není-li bdění, tedy doporučuji zpívat: tropar nedělní (dle hlasu), tropar Kříži a „Raduj se, Bohorodice Panno...“

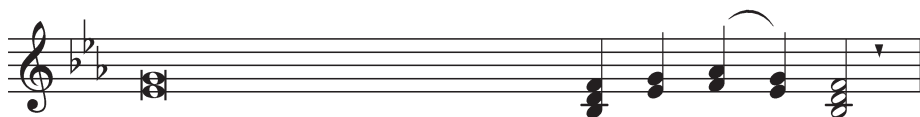
Při jitřní nebo před liturgií se koná vynášení a uctívání svatého Kříže — o postupu obřadu viz kapitulu „Vynášení svatého Kříže“ (str. 25)

Na liturgii

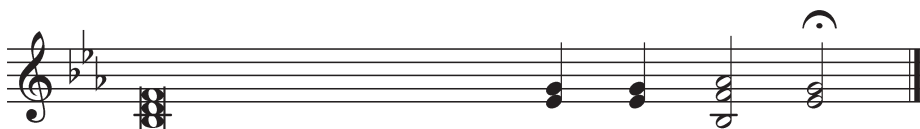
Blahoslavenství (nebo dle ř. sváteční antifony Povýšení; str. 13)

Při zpěvu troparů: nedělní dle hlasu, Kříži (str. 11), »Sláva... I nyní...« kondak Křížové neděle

Kondak Křížové neděle (hlas 7. – stichirový):

1.	Nebrání už více plamenný meč	brá - nu	E - de - nu,
2.	Byl zapuzen osten smrti a zahnáno ví-	těž - ství	pe - kla,
3.	a volal jsi k těm, kdo	by - li	v pod - svě - tí:

1.	otevřel ji náš přeslavný spojenec:	dře - vo	Kří - že.
2.	neboť tys, Spasiteli	můj, v něm	sta - nul
3.	»Vejděte	opět do	rá - je!«

Místo trojsvaté písně: Kříži tvému klaníme se, ó Pane, a svaté Vzkříšení tvé slavíme. (Tříkrát) (*Viz výše svátek Povýšení svatého Kříže; str. 18*)

Prokimen (hlas 6.) (*Nedělní dle oktoichu*):

Spasiž, Pane, lid svůj; **I** a požehnej dědictví svému.

Verš: K tobě, Hospodine, volám: Bože můj, neodmlčuj se mi! (*Ž 27,9 a 1*)

Apoštol: Žid 4,14— 5,6

Alleluja (hlas 8.)

Verš 1.: Rozpomeň se na obec lidu svého, již od dávna získal jsi sobě. (*Ž 73,2*)

Verš 2.: Bůh však, *jsoucí* Králem našim přede všemi věky, spásu uchystal ve středu země. (Ž 73,12)

Evangelium: Mar 8,34— 9,1

Ke svatému přijímání:

Zračí se na nás světlo tváře tvé, Hospodine. Alleluja. (Třikrát) (Ž 4,7)

(Viz též zpěv GS 388/331)

Obřad svatého Kříže

Tento obřad se koná na svátek Povýšení Kříže (14. září), na třetí velkopostní neděli a někde též na začátku půstu k Zesnutí přesv. Bohorodice (kde je kalendářem předepsáno vynášení dřeva uctívaného Kříže). Celý řád služby svatého Kříže má dvě (resp. tři) části:

- **Vynášení svatého Kříže** (nese se z oltáře na střed chrámu a je zde okuřován)
- **Pozdvihování svatého Kříže** (pozdvihuje se do všech světových stran; činí se to jen na svátek Povýšení, možno však tu část vypustit; nekoná se o třetí neděli velkopostní ani na začátku půstu k Zesnutí přesv. Bohorodice)
- **Uctívání svatého Kříže** (před Křížem se všichni klanějí a políbí jej)

Příprava a postup všech částí obřadu

Na večerní se připravuje Kříž s květy na podnos. Uloží se na žertveník. Po Otčenáši se přenáší Kříž (ze schránky pro bohoslužebné předměty nebo ze

žertveníku) na svatý prestol. Evangeliář je třeba postavit a místo něj se pokládá podnos s křížem (na podnose má být rozprostřen aer).

Podle triodu přinášejí uctívané dřevo Kříže kněz s kostelníkem po propuštění malé večerní, přinášejí je se svícemi, kadidlem a troparem Kříži, a kladou na svatou trapezu, kde před ním hoří svíce celou noc. To znamená přenášet Kříž na prestol už před bděním, při zavřené královské bráně a zatažené oponě takto:

„Blahosloven Bůh náš...“ Začátek obvyklý, okuřování Kříže; po Otčenáši kněz bere podnos s Křížem na hlavu a před ním jdou dvě svíce; zpívá se v oltáři tropar Kříži a kondak. Kříž je přenášen na svatý prestol a třikrát okuřován. Evangeliář se postaví a místo něj se uloží na jeho místo podnos s Křížem. Pak začíná bdění (tj. velká večerní) a odhrnuje se opona.

Vynášení svatého Kříže

Ruská praxe: vynášení Kříže se má konat na konci slavosloví při jitřní bohoslužbě. Představený kněz má plná roucha (obléká je při kánonu nebo při stichirách na „Chvalte“). Po ohlasu: „Sláva tobě, jenž jsi nám ukázal světlo!“ okuřuje prestol a Kříž na něm ležící třikrát kolem. Když se zpívá poslední „trojsvaté“, při otevřených královských vrátkách, koná před Křížem uloženým na prestolu tři poklony, políbí jej (*příp. pokryje pokrovcem*), bere oběma rukama podnos s křížem, položí si jej nad hlavu (*Kříž při tom přidržuje rukama*), kráčí kolem prestolu, vychází severními dveřmi. Před ním se nesou dvě svíce a kadidlo. Kráčí se přes celý chrám a stále se zpívá „trojsvaté“. Pod ambonem se zastaví před připraveným tetrapodem, čelem k východu, naproti otevřené královské bráně, Kříž na hlavě, a po ukončení „trojsvatého“ a po ohlasu: „Velemoudrost, povznesme se!“ se spustí na kolena a uloží Kříž na tetrapod (*příp. snímá pokrovec; pokud je Kříž ve schránce, tak se nyní otevřít*). Hned okuřuje třikrát kolem (do kříže ze všech čtyřech stran).

Nyní se může pozdvihovat svatý Kříž (viz o tom níže).

Místní zjednodušená praxe (dosti podobná řecké farní praxi): před začátkem liturgie (po proskomidii a před okuřováním prestolu) kněz roztáhne oponu. Svíčník se připraví jako na malý vchod (a čeká až se otevřou královské dveře). Svatý Kříž je na podnose položen na prestolu. Měl by být ozdoben květy či bazalkou.

Kněz: Blahosloven Bůh náš, vždycky...

Žalmista zvolna zpívá velké slavosloví z jitřní. (GS str. 428 / 359)

Kněz okuřuje kolem prestolu (je to zároveň okuřování oltáře před liturgií),

oltář, ikonostas a lid ze soleje. Vrací se do oltáře. Pak předá kadidelnici čekajícímu svíčníkovi (vezme si i kadidlo).

Se začátkem „trojsvatého“ (na konci slavosloví) otevře královskou bránu, třikrát se klaní, bere podnos s Křížem a nese jej (jako při konání vchodu) kolem prestolu a severními vrátky ke stolku (tetrapodu, analoji) uprostřed chrámu. Kříž nese na úrovni očí (event. nad hlavou). Před ním jde svíčník, nese svíci a kadidelnici (podobně jako při malém vchodu). Kněz stane před tetrapodem. Svíčník se svíci stojí naproti němu (na druhé straně tetrapodu).

Pokud „trojsvaté“ skončí dříve, než kněz stane s Křížem před tetrapodem, pokračuje se ve zpívání trojsvaté písně, jak dlouho je potřeba.

Po ukončení slavosloví (resp. trojsvatého) kněz činí s podnosem znamení kříže: „Velemoudrost! Povznesme se!“ a pokládá jej na tetrapod (sklání se při tom – třeba až na kolena, jde-li to).

Žalmista zpívá třikrát tropar Kříži (Spasiž, Pane, lid svůj...) (*Str. 11*)

Svíčník podá knězi kadidelnici (vloží do ní nové kadidlo) a kněz okuřuje třikrát kolem Kříže. Svíčník se svíci se při okuřování staví vždy naproti knězi a uklání se k okuřování. Poté kněz odevzdá svíčníkovi kadidelnici (a ten ji odnese do oltáře).

Přenosnou svíci může nechat stát za Křížem, aby tam ještě hořela, protože se věřící klanějí (a případní opozdílci se pokloní při antifonách. Tuto přenosnou svíci si svíčník při blahoslavenstvích vezme od Kříže hořící a nese ji při malém vchodu).

Nyní může následovat Pozdvihování nebo se ihned koná uctívání Kříže.

Pozdvihování svatého Kříže

Je-li svátek Povýšení svatého Kříže, pak se nyní může konat obřad pozdvihování svatého Kříže (není nutno činit v každém chrámu; může tedy ihned po okuřování následovat uctívání Kříže, a pozdvihování je možno vynechat; je-li 3. neděle velkopostní, pak se Kříž nepozdvihuje).

Pokud se obřad pozdvihování provádí, koná se v takovém případě celkem patero pozdvížení – do všech světových stran (po jednom: k východu, západu, jihu, severu a zase k východu). Každé pozdvihování kněz činí velice pomalým pohybem – Kříž nejprve jen mírně pozdvihne (a při tom diákon nebo kněz praví příslušnou modlitbu; mohou to být prosby vzaté z vroucí ektenie nebo se zvolá jen: „Rceme všichni!“), pak se s ním sklání skoro až k zemi (měl

by se sklonit, jak nejhloběji může), poté jej od země pozdvihuje tak vzhůru, jak je možno, a pak o něco níže jej nese zleva doprava (takže s ním načrtne žehnající znamení kříže). Věřící při každém pozdvihování rychle zpívají stokrát „Hospodi, pomiluj“ (Kyrie, eleison) – tempo zpěvu velice rychlé. Pak se kněz otočí k další světové straně a opět se koná to samé, a opět věřící rychle zpívají stokrát „Hospodi, pomiluj“. Tak se koná čtyřikrát do všech čtyřech světových stran (a po páté opět na východ). (Může být fyzicky poněkud náročné; někdy je vhodné, aby diákon či hypodiákon podepírali sloužícímu duchovnímu ruce.) Nakonec kněz ukládá Kříž opět zpátky na tetrapod. (Tento obřad pozdvihování se může vypustit.)

Podrobný popis. Rusové konají každé jednotlivé pozdvížení tak, že představený nejprve Křížem k dané světové straně třikrát požehná, poté se v průběhu zpěvu první poloviny zpěvu stovky „Hospodi, pomiluj“ sklání s Křížem k zemi (až na píd od podlahy), pak v průběhu druhé poloviny stovky Kříž pozvedá vzhůru a na konec jím opět požehná třikrát. Tak to činí do všech světových stran, tj. celkem pětkrát.

Před prvním pozdvížením (na východ) diákon praví: „Smiluj se nad námi, Bože, podle velikého milosrdenství svého, prosíme tebe, vyslyš nás, Pane, a smiluj se; rceme všichni.“ — *Zpěváci:* „Hospodi, pomiluj.“ (Stokrát)

Před druhým pozdvížením (na západ) praví: „Ještě modlíme se za ... (jmenuje vrchního církevního představitele a pak místního biskupa) a za celé v Kristu bratrstvo naše, za zdraví a spásu jejich; rceme všichni.“ — „Hospodi, pomiluj.“ (Stokrát)

Před třetím pozdvížením (k jihu) praví: „Ještě modlíme se za vlast naši, za národ náš a správu státní, abychom životy své tiše a pokojně strávili ve všeliké zbožnosti a čistotě; rceme všichni.“ — „Hospodi, pomiluj.“ (Stokrát)

Před čtvrtým pozdvížením (k severu) praví: „Ještě modlíme se za každou duši křesťanskou trpící a zarmoucenou, zdraví, spásu a prominutí hříchů žádající; rceme všichni.“ — „Hospodi, pomiluj.“ (Stokrát)

Před pátým pozdvížením (opět na východ) praví: „Ještě modlíme se za všechny slouživší a sloužící ve svatém chrámě tomto, za otce i bratry naše, za zdraví, spásu a odpuštění hříchů jejich; rceme všichni.“ — „Hospodi, pomiluj.“ (Stokrát)

Po završení páté stovky se zpívá »Sláva... I nyní...« A kondak Kříži:

Jenž povznesl ses, Kriste, Bože, na Kříži dobrovolně, obdaruj slitová-

ním svým nový lid svůj, nazývající se jménem tvým. Mocí svou zvítězit nad nepřáteli mu dej, radost pravoslavným křesťanům daruj, kteří třímají jako pomoc od tebe zbraň pokoje, znamení nepřemožitelného vítězství.

Následuje klanění a líbání Kříže.

(Mírně upraveno pro místní potřebu)

Uctívání svatého Kříže

Po pozdvihování (konalo-li se) nebo hned po okuřování Kříže právě uloženého na tetrapod (nebyl-li Kříž pozdvihován) následuje poslední část obrádu – uctívání Kříže.

Podle ruské praxe kněz před tetrapodem, na němž je uložen svatý Kříž, zazpívá: „Kříži tvému klaníme se, ó Pane, svaté vzkříšení tvé slavíme!“ (str. 18) načež koná zemní poklonu před Křížem. A všichni věřící s ním.

Zpěváci opakují po knězi zpěv: „Kříži tvému klaníme se, ó Pane, svaté vzkříšení tvé slavíme!“

Pak podruhé kněz zpívá „Kříži tvému...“ a klaní se všichni věřící s ním, zatímco zpěváci opakují zpěv po knězi.

A nakonec potřetí kněz zpívá „Kříži tvému...“ a klaní se všichni věřící s ním, zatímco zpěváci opakují zpěv po knězi.

Při každém zpívání „Kříži tvému...“ se koná zemní poklona. Všichni se klanějí najednou – kněz a spolu s ním všichni věřící.

(Jednodušší řecká praxe: poprvé zpívá „Kříži tvému...“ kněz, podruhé a potřetí zpěváci. Poklony se konají jen pásové – při každém zpěvu tři.)

Pak nejprve kněz přistupuje políbit svatý Kříž a odchází do oltáře. Zavírá královskou bránu. Věřící mezitím přicházejí líbat svatý Kříž, který zůstává uprostřed chrámu celý následující týden (až do pátku).

Podle ruského zvyku všichni přistupují uctít Kříž takto – dvě poklony před políbením a jedna poklona po políbení.

Při pozdvihování je v Rusku zvykem (stejně jako kdysi v Jerusalemě) lít na kříž čistou vonnou vodu.

Při líbání Kříže se zpívají stichiry k uctívání Kříže

Jsou zpívány (recitovány), zatímco věřící líbají Kříž, jak ve svátek Pozdvižení Kříže, tak i v 3. neděli velkopostní křížovou.

Tyto stichiry se kdysi zpívaly při samotném pozdvihování, dnes se zpívají, když se věřící klanějí Kříži.

Při těchto stichirách se někde koná pomazání olejem: po poklonění Kříži jdou věřící ke knězi a ten je pomazává olejem posvěceným na litiji. (To lze konat v případě, že kněz ihned po uctívání Kříže nezačíná sloužit liturgii; v takovém případě se olejem pomazává po liturgii).

(*Samohlasné, hlas 2.*)

Pojďte, věřící, pokloňme se oživujícímu dřevu Kříže, na němž dobrovolně rozprostřel ruce své Kristus, Král slávy, aby nás povznesl k prvotní blaženosti, již nám skrze *zapovězenou* slast ukradl nepřítel, učiniv z nás vyhnance od Boha. Pojďte, věřící, pokloňme se dřevu Kříže, jímž jsme učiněni hodnými rozdrtit hlavy *duchovních* nepřátel. Pojďte, všechna plemena a národy, a takto opěvujme Kříž Páně: „Buď pozdraven, Kříži, naprosté vysvobození padlého Adama!“ Tebou se chlubí věrní králové, neboť tvou silou mocně pokořili izmaelovské plémě! Tebe křesťané nyní s bázní líbají, Boha na tobě přibitého oslavují, volajíce: Pane, na tomto dřevu ukřížovaný, smiluj se nad námi jako Blahý a Lidumil.

(*Hlas 5.*)

Pojďte, lidé, vizte přeslavný zázrak, skloňme se před mocí Kříže. Zatímco v ráji dřevo stromu urodilo lidem smrt, toto dřevo vydává květy života, neboť má na sobě přibitého bezhříšného Pána. Z něho všechny národy sbírají plody nehynoucnosti, a proto volejme: Ty, jenž jsi Křížem svým vymýtil smrt a nás osvobodil, sláva tobě!

Naplnil se hlas proroků tvých, Bože, Isaiáše a Davida hlásajících: „Přijdou všechny národy a pokloní se tobě, Hospodine.“ Neboť hle, dobrý Bože, na nádvořích jerusalemských – lid naplněný blahodati tvou. Ty, jenž jsi ukřížování pro nás vytrpěl a vzkříšením nás oživil, ochraňuj a spasiž nás!

(*Hlas 6.*)

Čtyřkonečný svět je dnes posvěcován pozdvihováním čtyřdílného Kříže tvého, Kriste, Bože náš, a spolu s tím se povznáší korouhev věrných křesťanů, aby zlámala rohy nepřátel. Veliký jsi, Hospodine, a podivuhodná jsou díla tvá; sláva tobě!

Dřevo svaté, hlasy proroků předzvěstované, jímž byl Adam zbaven dávné kletby smrti, je nyní pozdviženo. Stvoření pak spolu s tím dnes pozvedá svůj hlas a prosí u Boha hojné milosti. Jediný, v milosrdenství nezměrný Vládce, budiž očištěním naším a spasiž duše naše!

(Hlas 8.)

Dnes se naplňuje, Bože, hlas proroka tvého Mojžíše, jenž pravil: „Uvidíte život váš zavěšený před očima svýma.“ Dnes je pozdvihován Kříž a svět je osvobozen od klamu. Dnes se obnovuje Kristovo Vzkříšení a končiny země se radují. S cimbály jako David píseň ti přinášíme s hlaholem: „Vykonal si spásu uprostřed země, Bože: ukřížování jsi podstoupil a Vzkříšení učinil, jimiž jsi nás spasil, Blahý a Lidumile. Nejmocnější Pane, sláva tobě!“

Vládce všeho stvoření a Pán slávy je dnes na Kříž přibíjen a bok mu probodávají. Žluči a octa okouší Ten, který je rozkoší církve. Korunou z trní je ovinut a oděn je rouchem posměšným Ten, který pokryl nebe oblaky. Bit je do tváře rukou smrtelníka Ten, jenž svou rukou utvořil člověka. Po zádech bičují Toho, jenž oděl nebe oblaky. Poplivání a údery přijímá, urážky a políčky strpěl. Vše snáší kvůli mně, odsouzenému, Vysvoboditel a Bůh můj, aby spasil svět od klamu jako Milosrdný.

»**Sláva...**« »**I nyní...**« (Hlas 8.)

Dnes se mohu dotknout toho, kdo je svou podstatou nedostupný. Kvůli mně trpí muka, aby mne osvobodil od utrpení. Ten, kdo dával světlo slepým, je poplíván ústy zločinců a nastavuje záda k bití, aby osvobodil zajaté. Když jej uzřela čistá Panna a Matka viseti na Kříži, s bolestí volala: „Běda mně, Dítě mé, co jsi to učinilo? Krásný v dobrotě své nade všechny lidi, ukazuješ se jako bezdechý a nevhledný, zbavený podoby i předchozí krásy! Běda mně, Světlo mé! Nemohu hledět na tebe, zesnulého, nitro mne bolestí páli a strašný meč proniká srdce mé! Opěvám utrpení tvé, klaním se milosrdenství tvému, mnohotrpělivý Pane, sláva tobě!“

Je-li to na jitřní, pak nyní následuje ektenie a propuštění. Sláva... I nyní... Evangelní stichira v předsíni. Poté poučení Studitovo a hodinka první. Pak

propuštění. Po políbení Kříže kněz pomazává věřící olejem z litije (nečinilo-li se tak již dříve).

Propuštění na konci jitřní či jako ukončení vynášení Kříže před liturgií: Kristus, pravý Bůh náš, na přímluvy přečisté Matky své, silou drahocenného a oživujícího Kříže, svatých slavných a všechvalných apoštolů...

Pokud se jitřní nekoná, začíná hned liturgie (kněz po propuštění odchází před svatý prestol a modlí se „Králi nebeský“ atd. Poté jako obvykle: „Blahoslaveno budiž království...“)

Opona po ukončení vynášení Kříže do liturgie už zůstává odhrnutá.

Obecné poznámky

Před Křížem se konají velké zemní poklony – je to výjimka v neděli (či ve svátek Páně). Po liturgii se může Kříž umístit před ikonu Spasitele (činí se to hlavně tam, kde by tetrapod pod ambonem vadil při konání bohoslužeb v průběhu týdne).

Je-li Velký půst, pak v průběhu následujícího velkopostního týdne – v pondělí, ve středu a v pátek – se při otevřených královských vrátkách koná klanění Kříži (kněz má oděn felon). V pátek se Kříž vrací na svatý prestol (*po zambonové modlitbě liturgie předem posvěcených Darů, viz GS str. 518 / 422*).

V případě svátku Povýšení se Kříž odnáší zpět do oltáře v den opuštění svátku po liturgii.

Obřad vynášení svatého Kříže (bez pozdvihování) může konat ještě ve svátek vynášení uctívaných dřev Kříže Páně v první den půstu k Zesnutí přesv. Bohorodice.

Po ukončení liturgie je na Rusi obyčej, že duchovní vycházejí na střed chrámu a při zpěvu troparu se třikrát klanějí do země a všichni modlíci se klanějí do země s nimi. Je to jediný případ, kdy se konají zemní poklony ve svátek Páně nebo v neděli a dokonce ještě po svatém přijímání. (V Řecku se nekoná.)

Řecká praxe

V Řecku nesou Kříž na podnose vztyčený (nikoliv ležící) uprostřed navršených květů (nebo vonných snítek) a hoří u něj tři svíce; nepřikrývá se pokrovcem. Průvod s křížem vychází z oltáře severními vrátky, prochází celým chrámem, pod ambonem je připraven stolec, kolem něhož kněz s křížem (a s ním případně i světloňosi) třikrát obchází.

Poté, co kněz uloží Kříž na tetrapod, okuřuje a při tom zpívá poprvé tropar

Kříží; podruhé a potřetí zpívají tropar zpěváci. Na závěr třetího okuřování okuřuje ze svého místa kolem dokola chrám a věřící.

Pak se zpívá „Kříží tvému klaníme se...“ – poprvé kněz sám, podruhé a potřetí zpěváci. Při každém zpěvu koná lid i kněz tři pásové poklony. Nakonec se při třetím zpěvu kněz ještě pokloní, vezme Kříž ze stojánku, políbí jej a žehná jím do všech stran – leč v jiném pořadí světových stran než Rusové: otáčí se při tom zleva doprava – od jihu, přes západ k severu. Velké zemní poklony se nekonají.

Kněz (biskup) dává všem přítomným políbit kříž a každý při tom dostává snítku z bylin (nebo pár kvítek či lístků bazalky, jimiž byl Kříž na podnose ozdoben), které pak (duchovní i věřící) drží v ruce při bohoslužbě.

Na to odchází kněz do oltáře a začíná hned liturgii ohlasem: „Blahoslaveno budiž království...“ V průběhu antifon druhý kněz dává Kříž políbit ostatním věřícím, kteří přicházejí, klanějí se, líbají Kříž a berou si od kněze snítku.

Na okraj obřadu pozdvihování

Ve starobylých tradicích (a v řecké dodnes) je pořádek obracení se ke světovým stranám při pozdvihování: východ, jih, západ a sever (a případně opět východ) – kněz se tedy otáčí místo do kříže tak do kruhu. Ruská tradice (do kříže) byla zavedena jedině tam, a to až ve 2. pol. 17. stol.

Nejdříve se pozdvihování jako nedílná součást svátku Povýšení konalo jen, sloužil-li biskup, pak bylo povoleno i igumenovi. V r. 1395 bylo v Rusku nařízeno konat pozdvihování v každém chrámu, i tam, kde slouží kněz sám (svt. Kyprian Moskevský: „Na Povýšení svatého Kříže v každém chrámu po celé zemi, kde žijí křesťané, ať pozdvihují kříž, i kdyby tam jen pop jeden byl, ke slávě uctívaného a životodárného Kříže“). Jinde se konalo každoročně pouze v soborných chrámech, v ostatních jen připadl-li svátek na sobotu či neděli. Dodnes se na Rusi přetiskuje pokyn z r. 1641, že se pozdvihování koná jen v soborných a monastýrských chrámech, v obyčejných farních chrámech se koná jen vynášení Kříže dle obřadu velkopostní křížové neděle (tj. vynášení a uctívání, ale bez pozdvihování). V současné ruské praxi se může s pozhénáním archijereje konat i ve farních chrámech. Dle současné řecké praxe se obřad pozdvihování může konat ve všech chrámech bez výjimky.

Podle některých starých typiků se mohou prosby diákona při pozdvihování vynechávat a zpívá se při pozdvihování jen „Hospodi, pomiluj!“ Tak to bylo dle gruzínského typiku z 11. století na Svaté Hoře; popis dvou různých obřa-

dů pozdvihování tam končí pozoruhodnými slovy: „Svatí Boží, na Svaté Hoře a dalších slavných monastýrech se pozdvihování koná, jak bylo popsáno. Vy to pak konejte, jak chcete.“ Obřady pozdvihování byly v minulosti opravdu velice různorodé, někdy i značně složité a dlouhé.

V srbském typiku ze 14. století se popisuje zjednodušený postup: „Přichází pop nesoucí uctívané dřevo a stane uprostřed chrámu; pokloní se k východu a žehná Křížem lidi. Tak i napravo a nalevo a na západ, zpívaje »Spasiž, Pane, lid svůj...« Pak položí Kříž (na tetrapod) k políbení. Zpěváci po uložení Kříže k políbení zpívají: »Kříži tvému klaníme se...«“

V Rusku v některých chrámech v současnosti konají pozdvihování takto: Když přijde představený s Křížem na střed chrámu, položí jej na analog a okuřuje kolem do kříže; poté mlčky učiní před ním tři poklony. Pak vezme Kříž oběma rukama, obrácen k východu. Diákon drží v levé ruce svíci a v pravé kadidlo, volaje: „Smiluj se nad námi, Bože, podle velikého milosrdenství svého, prosíme tebe, vyslyš nás a smiluj se, rceme všichni.“ Pěvci začínají zpívat první stovku „Hospodi, pomiluj.“ Představený třikrát žehná Křížem k východu, a pak se ještě za zpěvu první poloviny stovky pomalu sklání (podle typikonu by se měl sklonit tak nízko, že hlava je asi 20 cm od země). Poté se pomalu a postupně zase zdvihá, zatímco zpěváci zpívají druhou polovinu stovky, pozvedá hlavu, napřimuje se a povznáší Kříž vzhůru. Nato za zpěvu posledních „Hospodi, pomiluj,“ žehná jím znovu třikrát k východu. Pak se představený obrací tváří k západu, diákon přechází na obrácenou stranu a stojí před Křížem, praví: „Ještě modlíme se za vlast naši, vládu a vojsko její, rceme všichni.“ Zpěváci zpívají druhou stovku „Hospodi, pomiluj.“ Představený činí s Křížem podobně, jako to činil směrem k východu. Dále se otáčí tváří k jihu a diákon se modlí: „Ještě modlíme se za odpuštění hříchů pro služebníka Božího, velikého pána a otce našeho (*jméno*), jeho svatost patriarchu moskevského a celé Rusi, a pro všechny v Kristu bratry naše, o zdraví a spasení, rceme všichni.“ Načež se koná třetí pozdvihování a zpěváci zpívají třetí stovku. Potom následuje čtvrté pozdvihování, tváří k severu, jemuž předchází modlitba diákona: „Ještě modlíme se za každou duši křesťanskou trpící a zarmoucenou, zdraví, spasení a odpuštění hříchů si žádající, rceme všichni.“ Stejným způsobem se nakonec děje i páté pozdvihování, opět směrem na východ, po prosbě diákona: „Ještě modlíme se za všechny sloužící ve svatém monastýru tomto (či chrámu tomto), otce a bratry naše, za zdraví a spásu a odpuštění hříchů jejich, rceme všichni.“ Po páté stovce „Hospodi, pomiluj,“ zpěváci zapějí »Sláva... I nyní...« a kondak svátku („Jenž povznesl ses, Kriste Bože, na Kříži dobrovolně...“) Představený ukládá Kříž na analog a se všemi spolusloužícími zpívá třikrát: „Kříži tvému

klaníme se...“ To samé zpívají třikrát i zpěváci. Pak začíná klanění Kříži a jeho líbání.

Původní verze troparu Kříži, jak se zpívá v Řecku (a zpívala se dříve i u Slovanů):

Spasiž, Pane, lid svůj a požehnej dědictví svému! Vítězství daruj nad barbary králům blahověrným a ochraňuj národ svůj Křížem svým.

Zdroje:

<http://www.patriarchia.ru/db/text/50351.html>

<http://pravoslavnyi.narod.ru/Holidays/Exaltation/index.htm>

<http://vozdvizhenie.paskha.ru/istoria/vozdvizhenie/>

